

Enni Palovaara

LUOVA KIRJANPITO JA PETOS KIRJANPIDOSSA

Kandidaatintutkielma

Kauppätieteet

Huhtikuu 2021

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	3
2	LUOVA KIRJANPITO	6
	2.1 Luovan kirjanpidon määritelmiä	6
	2.2 Luovan kirjanpidon syitä ja tekniikoita	7
3	LUOVA KIRJANPITO JA KIRJANPITOSÄÄNNÖT SEKÄ KIRJANPITORIKOS.....	11
	3.1 Kirjanpidon tarkoitus.....	11
	3.2 Oikea ja riittävä kuva	13
	3.3 Luovan kirjanpidon positiivinen ja negatiivinen rooli	15
	3.4 Luovan kirjanpidon vähentäminen	16
	3.5 Kirjanpitorikos ja petoksen määritelmä.....	18
4	LUOVA KIRJANPITO JA PETOS	21
	4.1 Petoksen ja luovan kirjanpidon eroavaisuuksia.....	21
	4.2 Petoksen ja luovan kirjanpidon keinojen eroavaisuuksia.....	23
	4.3 Esimerkkitapaus luovan kirjanpidon keinojen kyseenalaisuudesta ...	24
5	YHTEENVETO	27
	LÄHTEET	30

1 JOHDANTO

Kirjanpidolla on suuri merkitys yhteiskunnassa, sillä sen antamaa informaatiota käytetään hyvin monessa tilanteessa. Suomessa kirjanpidon perussäännöt löytyvät kirjanpitolaista. Suomen kirjanpitolaki (KPL) edellyttää kirjanpitoa kaikilta, jotka harjoittavat liike- tai ammattitoimintaa (KPL 1:1 §). Useat lainkohdat antavat kirjanpitovelvolliselle mahdollisuuden valita käytettävä menetelmä edellyttäen kuitenkin hyvää kirjanpitotapaa (KPL 1:3 §). Lisäksi kirjanpitolaissa nousevat esiin käsitteet oikea ja riittävä kuva sekä olennaisuus. Hyvä kirjanpitotapa, oikea ja riittävä kuva sekä olennaisuuden periaate tuovat kirjanpitosääntöihin epätarkkuutta ja soveltamismahdollisuuksia. Erilaisten menetelmien valitseminen ja lainkohtien soveltaminen ovat luoneet käsitteen luova kirjanpito. Luova kirjanpito hyödyntää kirjanpitosääntöjen epätarkkuutta ja epätäydellisyyttä (Ioana & Ioan, 2018). Se on laillista, ja sitä voidaanakin käyttää hyväksi oikean ja riittävän kuvan saavuttamisessa (Ciocan, 2017b). Vaikka luova kirjanpito on laillista, se on kuitenkin samaan aikaan epäeettistä (Gupta & Kumar, 2020). Suuri kysymys onkin se, että onko luova kirjanpito hyväksyttävää. Tämän tutkielman tarkoitus on perehtyä siihen, milloin luova kirjanpito ei ole hyväksyttävää tai milloin luovasta kirjanpidosta tulee petollista tai vilpillistä toimintaa.

Talousrikostyypppejä on monia, kuten velallisen rikokset, kirjanpitorikokset, rahanpesu, liikesalaisuuksiin ja immateriaalioikeuksiin liittyvät rikokset, arvopaperimarkkinarikokset, virkarikokset sekä erilaiset huijaukset ja petokset. Luovaa kirjanpitoa ei suoraan sisällytetä näihin, mutta Ciocanin (2017b) sanoja mukaillen se on vain yhden askeleen päässä petoksesta. Luovan kirjanpidon toiminta perustuu kirjanpitosääntöjen epätarkkuuden hyödyntämiseen. Kun sääntöjen joustavuutta käytetään väärin perustein, luova kirjanpito voidaan nähdä petoksena. Haaste on kuitenkin siinä, miten tällainen väärinkäyttö voidaan huomata tai miten määritellään kyseessä olevat väärät perusteet.

Kuten Popescu ja Nişulescu (2014) totesivat, petoksen ja luovan kirjanpidon erottaminen on tärkeää. Luova kirjanpito voi olla välttämättömyys talouskasvun mukana pysymiselle, minkä vuoksi sen käyttöä ei haluta lopettaa (Ioana & Ioan, 2018). Myös kirjanpitolain kohta ”oikea ja riittävä kuva” saattaa edellyttää luovan

kirjanpidon käyttöä. Näistä syistä sitä ei voida kokonaan poistaa. Jopa Euroopan direktiivien mukaan kirjanpidon säännöistä saa poiketa, jos sääntöjen noudattaminen ei johda tarkkaan kuvaan varoista, veloista, taloudellisesta asemasta tai tuloksesta. Tällöin kuitenkin on annettava lisätietoja, joissa on selitettävä säännöistä poikkeamat, syyt niihin sekä niiden vaikutukset. (Popescu & Nişulescu, 2014.) Aikaisempia tutkimuksia tarkastelemalla voidaan huomata, että käsitteet luova kirjanpito ja petos nousevat usein esiin samassa yhteydessä, mutta missään ei suoraan sanota, onko luova kirjanpito petos. Koska luova kirjanpito voidaan nähdä tarpeellisena, mutta samaan aikaan hyvin lähellä petosta, aihetta on tärkeää tutkia ja selventää. Tämän tutkielman tavoitteena on antaa lisätietoa niin luovan kirjanpidon käyttäjille, tilinpäätöksen käyttäjille kuin tilintarkastajillekin.

Tämän tutkielman tavoitteena on selventää luovan kirjanpidon ja petoksen välistä rajaa. Tutkielmalla pyritään vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- *Milloin luovaa kirjanpitoa voidaan pitää petoksena?*
- *Onko luovan kirjanpidon käyttö petos tai valheellista toimintaa?*

Tutkielmassa tuodaan esiin luovan kirjanpidon ja petoksen määritelmiä ja tekniikoita. Aihealue on kuitenkin rajattu siten, että määritelmiä ja tekniikoita tuodaan esille vain siinä laajuudessa kuin ne vaikuttavat käsitteiden ymmärtämiseen ja toisistaan erottamiseen. Aihealueen tarkastelussa keskitytään käsitteiden yleiseen määrittelyyn ja toisistaan erottamiseen käyttäen hyväksi kirjanpitolakia ja muita säännöksiä, kirjanpitorikoksen tunnusmerkkejä sekä esimerkitapausta. Käytännön toteutuksen syvempi tarkastelu jätetään mahdollisiin jatkotutkimuksiin.

Tutkielma on toteutettu laadullisena tutkimuksena. Laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimuksella tarkoitetaan laajaa joukkoa erilaisia tulkinnallisia tutkimuskäytäntöjä. Erikssonin ja Kovalaisen (2008, s. 5) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena on aiheen kokonaisvaltainen ymmärtäminen, tarkasteleminen ja tulkinta aiempien tietojen ja tutkimusten pohjalta. Tämän tutkielman teoreettinen viitekehys perustuu systemaattiseen tiedonhakuun, ja tutkielma on toteutettu kirjallisuuskatsauksena. Teoreettisen viitekehyksen rakentamiseen on käytetty Suomen rikoslakia ja kirjanpitolakia, mutta luovaan kirjanpitoon liittyvän kirjallisuuden ollessa rajallista

viitekehys on rakennettu sen osalta tieteellisten artikkeleiden pohjalta. Tämä tutkielma kokoaa yhteen aikaisempien tutkimuksien perusteella tehtyjä havaintoja ja johtopäätöksiä liittyen luovaan kirjanpitoon ja petokseen, nostaa esiin esimerkkitapauksen luovan kirjanpidon keinoista ja käsittelee luovaan kirjanpitoon ja petokseen liittyviä säädöksiä.

Tutkielma etenee siten, että sen toinen luku käsittelee luovaa kirjanpitoa yleisesti käyden läpi erilaisia määritelmiä luovalle kirjanpidolle, syitä sen taustalla ja sen toteuttamistekniikoita. Kolmannessa luvussa perehdytään luovaan kirjanpitoon liittyviin kirjanpitosääntöihin ja kirjanpitolaissa esille nousevaan käsitteeseen ”oikea ja riittävä kuva” sekä luovan kirjanpidon rooleihin ja sen vähentämiseen. Lisäksi kolmannessa luvussa käsitellään kirjanpitorikosta ja petoksen määritelmää. Neljännessä luvussa keskitytään petoksen ja luovan kirjanpidon erottamiseen sekä annetaan esimerkki aiheeseen liittyen. Lopussa on yhteenveto, jossa käydään läpi tutkimusongelma, tärkeimmät havainnot ja tutkielman tulokset sekä tutkielman rajoitteet ja mahdolliset jatkotutkimukset.

2 LUOVA KIRJANPITO

2.1 Luovan kirjanpidon määritelmiä

Luovaa kirjanpitoa on esiintynyt yhtä kauan kuin kirjanpitoakin. Aluksi se oli niinkin yksinkertaista kuin musteen heittämistä kirjanpidon päälle, mutta tämänhetkisessä maailman tilanteessa ajankohtaiset ilmiöt huomioon ottaen se on paljon monimutkaisempi käsite. Digitaalisen maailman kehittymisen myötä myös luova kirjanpito on kehittynyt. (Gupta & Kumar, 2020.) Se ei ole enää yhtä yksiselitteistä tai helposti huomattavaa. Yleisesti luova kirjanpito määritellään siten, että se koostuu lakia ja säädöksiä noudattavista kirjanpitotavoista, mutta se eroaa siinä, mitä kyseisillä standardeilla yritetään saavuttaa (Liberto, 2020). Aikaisempien tutkimusten perusteella voidaan huomata, että erilaisia määritelmiä on kuitenkin todella paljon. Luova kirjanpito ei ole vain jokin yksi menetelmä, jolla kirjanpitoa tehdään, vaan sillä tarkoitetaan isoa joukkoa erilaisia menetelmiä ja käytäntöjä, joita kirjanpidossa voidaan käyttää ja joista kirjanpitäjä voi valita.

Yleisin esiin noussut määritelmä on, että luova kirjanpito on prosessi, jossa käytetään hyväksi kirjanpitosääntöjen epätäydellisyyttä tarkoituksena muokata tulosta haluttuun suuntaan (Shah, 1998). Tämän selityksen antavat tutkimuksissaan Shahin (1998) lisäksi Ioana ja Ioan (2018) sekä Brauweiler ym. (2019). Luovan kirjanpidon määritelmien yhteydessä nousee esiin, että se toteutuu useimmiten yrityksen johdon toimesta. Guptan ja Kumarin (2020) mukaan luova kirjanpito on tilinpäätöksen esittämistä johdon vaatimusten mukaan, koska yrityksen johto on se, joka haluaa antaa yrityksen taloudellisesta tilanteesta ja tuloksesta paremman kuvan. Yrityksen johdon osuutta korostaa myös Shah (1998), sillä hänen mukaansa nimenomaan yrityksen johto käyttää hyväkseen kirjanpitosääntöjen epätäydellisyyttä muokatakseen tulosta. Luovalla kirjanpidolla tilinpäätöstä muutetaan siitä, mitä sen pitäisi olla. Vâlcu ym. (2019) sekä Popescu ja Nişulescu (2014) korostavat, että nimenomaan yrityksen johto muuttaa tilinpäätöstä siitä, mitä sen lain mukaan pitäisi olla. Kalran, Bhatian ja Sachdevan (2014) mukaan luovan kirjanpidon tarkoitus onkin tuoda hyötyä johdolle esittämällä todellista parempi kuva yrityksen taloudellisesta asemasta. Sitä voidaan kuitenkin käyttää myös esittämään todellista huonompi tulos riippuen johdon tavoitteista. Koska luovaa kirjanpitoa käytetään, jotta tilinpäätös vastaa johdon toiveita

yhtiön taloudellisesta asemasta ja tuloksesta, luova kirjanpito nähdään useimmiten negatiivisena ilmiönä (Popescu & Nişulescu, 2014). Vaikka johdon rooli on isossa osassa luovasta kirjanpidosta puhuttaessa, Kalra ym. (2014) korostavat, että myös sijoitusanalyytikoilla ja tilintarkastajilla on osansa siinä. Johtajien oman edun ajaminen voi johtaa luovan kirjanpidon käyttöön, jolloin sijoitusanalyytikoilla voi olla haasteita. He eivät välttämättä huomaa luovan kirjanpidon käyttöä, eivätkä he tällöin voi antaa todenmukaisia arvioita. Tilintarkastajien tehtävänä on ilmoittaa, jos he huomaavat virheitä tai puutteita kirjanpidossa. On kuitenkin mahdollista, etteivät he huomaa luovan kirjanpidon tekniikoiden käyttöä. (Kalra et al., 2014.)

Luova kirjanpito on laillista, koska se ei suoraan riko mitään lakeja. Se hyödyntää kirjanpitostandardien heikkoja kohtia. Kirjanpitosääntöjen joustavuuden hyödyntäminen voi kuitenkin tarkoittaa, että käytetään kirjanpitomenetelmiä, jotka eivät vastaa yleisesti hyväksytyjä käytäntöjä, periaatteita ja standardeja. (Brauweiler et al., 2019.) Tällainen hyväksytyjen käytäntöjen vastainen toiminta tekee luovasta kirjanpidosta epäeettistä (Gupta & Kumar, 2020). Kuitenkin käytettynä hyvässä uskossa luovan kirjanpidon käyttäminen voi olla välttämätöntä kirjanpidon tavoitteiden saavuttamiseksi (Ioana & Ioan, 2018).

2.2 Luovan kirjanpidon syitä ja tekniikoita

Luova kirjanpito ei ole syntynyt itsestään, vaan sen käyttämiselle on monia syitä. Useimmiten se nähdään negatiivisena, mutta se voi tapahtua myös hyvässä uskossa (Ioana & Ioan, 2018; Popescu & Nişulescu, 2014). Kirjanpitäjän, tilintarkastajan ja yrityksen johdon moraali ovat tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, käytetäänkö luovaa kirjanpitoa hyvässä uskossa vai epäeettisesti (Vâlcu et al., 2019). Yrityksen johdolla on kuitenkin haastava tehtävä, kun heidän pitäisi yrittää miellyttää sekä lainvalvojia että sijoittajia. Ciocanin (2017a) mukaan yksi syy luovaan kirjanpitoon on se, kun yrityksen johto valitsee sen pienempänä pahana kahdesta vaihtoehdosta: joko johto menettäisi työnsä sijoittajien rankaistessa heitä heikosta johtamisesta tai he menettäisivät työnsä luovan kirjanpidon tekniikoiden käyttämisestä. Suurin paine luovan kirjanpidon käyttämiseen tulee johdolta, mutta johdolle paine syntyy osin sijoittajien vuoksi (Vâlcu et al., 2019). Toisaalta jos johto ei saa sopivaa palkkiota yrityksen menestyksestä, johto voi käyttää luovaa kirjanpitoa omien etujensa

ajamiseen. Yrityksen omistajien asettamista tavoitteista huolimatta ihmisillä, kuten yrityksen johdolla, on usein taipumus mennä kohti omia henkilökohtaisia tavoitteita (Kalra et al., 2014).

Yleisimpiä syitä luovalle kirjanpidolle ovat muun muassa yrityksen johtajien halu esitellä yritys tavoitteidensa mukaisella tavalla sekä heidän halunsa parantaa yrityksen taloudellista tulosta ja siten houkutella mahdollisimman paljon sijoittajia. Luovalla kirjanpidolla voidaan myös piilottaa johdon epätehokkuutta. Luovan kirjanpidon avulla yrityksen tulosta manipuloidaan siten, että tulos pysyisi sopimusten mukaisten rajojen sisällä. Lisäksi sitä käytetään tavoitteena täyttää julkisten listausten vaatimukset. Sitä hyödynnetään, kun neuvotellaan sääntelijöiden ja yritysostotilanteen ostajan kanssa. Lisäksi luovan kirjanpidon taustalla olevia syitä ovat verojen ja palkkiomaksujen tai osinkojen maksun vähentäminen, rahallisten paineiden vähentäminen sekä uusien rahoitusmahdollisuuksien houkuttelemisen taloudellisista vaikeuksista selviämiseksi. Myös kilpailu yritysten välillä ja yleinen taloudellinen ympäristö voivat johtaa luovan kirjanpidon käyttöön. (Kalra et al., 2014; Khatri, 2015; Vălcu et al., 2019.) Luovan kirjanpidon käsite on korostunut erityisesti talouskriisien aikana ja taloudellisesti epävakaina aikoina, kun yritykset ovat kärsineet taloudellisista vaikeuksista ja ne ovat käyttäneet kaikki keinonsa saadakseen rahoitusta ja selvitäkseen vaikeuksista (Vălcu et al., 2019). Myös Brauweiler ym. (2019) nostavat esiin, että luovaa kirjanpitoa käytetään etenkin taloudellisten vaikeuksien piilottelemiseen. Muita syitä luovan kirjanpidon takana ovat tulojen tasoittaminen, jolla halutaan antaa vaikutelma tasaisesta kasvusta, kannattavuuden ennustaminen, jolloin tulot esitetään siten, että yritys vaikuttaa täyttävän odotukset, velan määrän peittelemisen osakekurssien sääntelyn vuoksi ja sisäpiirikauppojen piilottelu (Brauweiler et al., 2019; Khatri, 2015). Talouskriisit ja taloudellisen tilanteen heikkeneminen sijoittajilta tulevan paineen lisäksi ovat pohjimmaisia syitä, jotka ovat luoneet käsitteen luova kirjanpito. Yksin paine siihen ei kuitenkaan ole mahdollistanut sitä, vaan kirjanpitosääntöjen epätarkkuudella tai niiden puuttumisella on ollut suuri merkitys sen kehityksessä. (Mârza et al., 2017.) Jos kirjanpidossa ei olisi niin monia vaihtoehtoisia menetelmiä ja joustomahdollisuuksia, ei luova kirjanpito olisi mahdollista. Kun kirjanpitoimenetelmien käytössä on joustavuutta, houkutus käyttää sitä omaksi edukseen on suuri (Kalra et al., 2014). Yhdeksi syyksi luovan kirjanpidon käyttöön voidaankin laskea se, että se on mahdollista.

Luovan kirjanpidon mahdollistavia tekijöitä ovat kirjanpitosäädösten joustavuus tai niiden puuttuminen, mahdollisuus valita liiketoimien ajoittaminen, laskennalliset liiketoimet, tulevaisuuden ennustamismahdollisuudet sekä taloudellisen informaation luokittelun epätarkkuus. Koska mahdollistavia tekijöitä on useita, myös luovan kirjanpidon tekniikoita on erilaisia. Esimerkkejä näistä tekniikoista ovat kertasuoritustulojen ja -menojen ajoittaminen ja merkitseminen, varastojen manipulointi esimerkiksi erilaisten varastonarvostusmenetelmien avulla, kulujen viivästäminen, kulujen yli- tai aliarvostus, ehdollisten velkojen tai taseen kanssa keinottelu, erilaisten menetelmien muuttaminen tavoitteiden saavuttamiseksi, tulojen ja menojen manipulointi sekä laskennallisten liiketoimien kanssa keinottelu. (Gupta & Kumar, 2020.)

Brauweiler ym. (2019) jakavat luovan kirjanpidon tekniikat neljään eri kategoriaan: erilaisten kirjanpitotekniikoiden valinta kirjanpitosäädösten määrittelemästä joukosta, varojen ja velkojen arvostusmenetelmät, laskennalliset liiketoimet sekä todelliset liiketoimet. Erilaisiin kirjanpitotekniikoihin kuuluvat esimerkiksi poistomenetelmän valinta, varastonarvostusmenetelmän valinta, kuten LIFO- tai FIFO-menetelmä, sekä menojen laskentamenetelmän valinta. Luovaan kirjanpitoon todelliset liiketoimet liitetään tilanteessa, jossa esimerkiksi kaupat neuvotellaan kaupantekohetkellä siten, että ne lopulta parantavat tulosta, jolloin sijoittajille voidaan luoda yrityksen taloudellisesta tilanteesta positiivinen kuva. (Brauweiler et al., 2019.) Brauweilerin ja kollegoiden esittämä jako ei kuitenkaan ole ainoa tapa, jolla luovan kirjanpidon tekniikat voidaan jaotella. Ne voidaan jakaa eri kategorioihin myös sen perusteella, liittyykö tekniikka käyttöomaisuuteen, lyhytaikaisiin varoihin, omaan pääomaan vai velkoihin. Käyttöomaisuuteen liittyvät esimerkiksi kehityskulut ja rahaston hoitokulut, yrityksen perustamismenot, uudelleenarvostus, omaisuuden käyttöönoton jälkeiset kulut, korkojen aktivointi sekä edellä mainitut poistomenetelmät ja poiston oikaisut. Lyhytaikaisiin varoihin liittyvät vaihto-omaisuuden arvostusmenetelmät, sijoitusomaisuuden laskennalliset siirrot, vaihto-omaisuuden ja saatavien poistojen oikaisut sekä edellä mainitut varastonarvostusmenetelmät, kuten LIFO- ja FIFO-menetelmät. Omaan pääomaan liittyvät provisiokäytännöt sekä pääomapalkkiot, ja velkoihin liittyvät erilaiset tuotemyynnit tai kustannukset yhteistyökumppaneiden kanssa. (Mârza et al., 2017.)

Khatri (2015) mukaan yleisin luovan kirjanpidon menetelmä on poikkeaminen tulojen kirjaamismenetelmissä. Kirjanpitosääntöjen mukaan tulo pitäisi kirjata, kun myynti tapahtuu ja myyjän saaminen asiakkaalta on perusteltua. Kaikki poikkeamat tästä periaatteesta todennäköisesti nostavat tuloja. Luovaa kirjanpitoa käytetään myös varojen arvostamisessa. Kirjanpitostandardien mukaan varat on kirjattava lyhytaikaisiksi, kiinteiksi, aineettomiksi tai laskennallisiksi hyödykkeiksi. Standardit sisältävät kuitenkin joustavuutta, jolla voidaan vaikuttaa sekä hyödykkeiden arvoon että luokitteluun riippuen menetelmän käytön tavoitteista. (Khatri, 2015.) Varojen arvostaminen liittyy vahvasti edellä mainittuihin varastonarvostusmenetelmiin. Varastonarvostusmenetelmät luovat tehokkaan ympäristön luovalle kirjanpidolle. Erityisesti menetelmän muuttaminen vaikuttaa suuresti myytyjen hyödykkeiden hintaan ja loppuvaraston nykyiseen arvoon. (Khatri, 2015; Lungu, 2010.)

Poistomenetelmien kohdalla tilanne on samankaltainen: menetelmän muuttamisella on suuri vaikutus. Poistopolitiikkaa muuttamalla vaikutetaan kahteen asiaan: kirjataan poiston kohteena olevan omaisuuserän kirjanpitoarvon pieneneminen samalla, kun myytyjen hyödykkeiden kokonaiskustannuksiin vaikutetaan. (Khatri, 2015.) Poistot ovat laskennallisia erä, jotka lisäävät kuluja tuloslaskelmassa ja pienentävät omaisuuden arvoa taseessa. IAS (International Accounting Standards) 36 vaatii, että jokaisena tilinpäätöspäivänä poistosuunnitelma on tarkistettava siltä varalta, onko siinä viitteitä mahdollisiin muutoksiin. Käytössä on kuitenkin oman arvion poisto - käytäntö, minkä vuoksi luovan kirjanpidon käyttö on mahdollista. Jos johto päätyy arvonalentumiskirjaukseen, poistot suurenevät, jolloin nettotulos pienenee. Jos taas johto arvioi, että omaisuuserä ei ole kärsinyt arvonalentumisesta, poistot jätetään tekemättä, jolloin tulos on suurempi. (Lungu, 2010.)

Yksi luovan kirjanpidon tekniikka on myös siirtää yritystoimintaa ulkomaille. Se ei ole suoraan kirjanpidollinen asia, mutta se voidaan silti laskea luovan kirjanpidon keinoksi, sillä se mahdollistaa luovan kirjanpidon tekniikoita. Ulkomaille siirretyt liiketoimintasegmentit eivät ole samalla tavalla kirjanpidon kohteena tai kotimaan sääntöjen alaisena. Ulkomaille siirron tavoitteena on piilottaa yrityksen todellinen tulos. Luovaa kirjanpitoa käytetään ulkomaan segmenttien avulla esimerkiksi piilottamalla tappiot viemällä liiketoimet ulkomaan segmentin kautta, jolloin tappiota ei kirjata samalla tavalla kirjanpitoon. (Khatri, 2015.)

3 LUOVA KIRJANPITO JA KIRJANPITOSÄÄNNÖT SEKÄ KIRJANPITORIKOS

3.1 Kirjanpidon tarkoitus

Kirjanpito on vahvasti sääntöihin pohjautuvaa toimintaa, joten luovasta kirjanpidosta puhuttaessa on tärkeää tuoda esiin säännöt ja säädökset, jotka mahdollistavat sen ja vaikuttavat siihen. Kirjanpitosäännöistä puhuttaessa puolestaan on oleellista tarkastella sitä, minkä vuoksi kirjanpitoa tehdään. Kirjanpidon päätavoite on antaa tietoa yrityksen sidosryhmille. Tilinpäätösinformaatiota käytetään hyväksi esimerkiksi tilanteissa, joissa tarkoituksena on tehdä osto- tai myyntipäätös, arvioida yrityksen johdon toimintaa, arvioida yrityksen maksuvalmiutta, päättää veropolitiikasta, määrittää osinkojen suuruus, laatia kansantulotilastoja ja säännellä yritysten toimintaa. (Räty & Virkkunen, 2004, s. 73.) Suomen kirjanpitolaki edellyttää kirjanpitoa kaikilta, jotka harjoittavat liike- tai ammattitoimintaa (KPL 1:1 §). Toisin sanoen se on kaikkia kirjanpitovelvollisia koskeva yleislaki. Kirjanpitoa koskevia säännöksiä löytyy myös muista laeista, kuten yhteisöoikeudellisista laeista (esimerkiksi osakeyhtiölaki), erityistoimialoja (esimerkiksi vakuutus- ja luottolaitoksia) koskevista säännöksistä sekä arvopaperimarkkina-alaista, mutta perussäännökset kuitenkin löytyvät kirjanpitolaista (Määttä, 2000, s. 7).

Kirjanpitolakiin sisältyy lisäksi IAS-asetus, jolla tarkoitetaan säännöksiä kansainvälisten tilinpäätösstandardien mukaan laadittavasta tilinpäätöksestä ja konsernitilinpäätöksestä, jotka perustuvat Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseen (KPL 1:4d §). Kansainvälisillä tilinpäätösstandardeilla tarkoitetaan Euroopan unionissa sovellettavaksi hyväksyttyjä standardeja ja niistä tehtyjä tulkintoja (KPL 7a:1 §). Kansainvälisten tilinpäätösstandardien noudattaminen on pakollista, jos kirjanpitovelvollisen liikkeeseen laskemat arvopaperit ovat kaupankäynnin kohteena ETA-alueen valtiossa säännellyllä markkinalla, mutta niitä voi soveltaa myös vapaaehtoisesti, mikäli kirjanpito, tilinpäätös, toimintakertomus ja hallinto tarkastetaan asianmukaisesti (KPL 7a:2 §; KPL 7a:3 §).

IAS 1 -standardin mukaan tilinpäätöksessä on annettava selkeästi tietoa yhteisön taloudellisesta tilanteesta, tuloksesta ja varoista siten, että tiedoista on hyötyä laajalle

joukolle tilinpäätöksen käyttäjiä. Tavoitteen saavuttamisen kannalta on oleellista, että liiketoimien ja muiden tapahtumien sekä olosuhteiden vaikutukset talouteen esitetään luotettavasti kirjanpitosääntöjen mukaan. (Vâlcu et al., 2019.) Kirjanpitosääntöjen tehtävä onkin varmistaa, että kirjanpidossa ja tilinpäätöksessä esitetty tieto on tuotettu johdonmukaisesti (Gowthorpe & Amat, 2005). Kirjanpitolaissa korostetaan, että kirjanpitomerkintöjen on oltava selkeitä ja pysyviä ja että tilinpäätöksen on muodostettava yhtenäinen kokonaisuus (KPL 2:7 §; KPL 3:1 §). Johdonmukaisuutta vaaditaan muun muassa käytäntöjen ja menetelmien valitsemisessa: Kun kirjanpitovelvollinen valitsee esimerkiksi poistomenetelmän jossain tapauksessa, on hänen käytettävä kyseistä menetelmää myös jatkossa vaihtamatta menetelmää muusta kuin erityisestä syystä, josta on annettava erillinen selvitys (KPL 3:3 §).

Suomessa kirjanpito ja tilinpäätösten laatiminen on perinteisesti linkittynyt verotukseen, mutta niiden sisällön merkitys on kuitenkin kasvanut. Sisällön merkityksen korostaminen näkyy esimerkiksi siinä, että kirjanpitolaissa kehoitetaan kiinnittämään huomio liiketapahtumien tosiasialliseen sisältöön oikeudelliseen muotoon keskittymisen sijaan (KPL 3:3 §). Vuonna 1993 voimaan astuneessa kirjanpitolain uudistuksessa tavoitteena on ollut sisällyttää Euroopan unionin tilinpäätöstä sääntelevien direktiivien keskeinen sisältö osaksi Suomen kirjanpitolainsäädäntöä. Tällöin oikeiden ja riittävien tietojen antaminen on noussut pääasialliseksi tavoitteeksi tilinpäätöksessä. (Määttä, 2000, s. 7–8.) Oikeaa ja riittävää kuvaa käsitellään tarkemmin luvussa 3.2.

Vuonna 2016 kirjanpitolakiin on tullut uutena lainkohtana muun muassa olennaisuusperiaate, joka liittyy vahvasti oikeaan ja riittävään kuvaan (KPL 29.12.2016/1376). Olennaisuutta arvioidaan tilinpäätöksen käyttäjien kannalta. Seikka on olennainen, jos esittämättä jääneellä tai väärin ilmoitetulla tiedolla on merkitystä tilinpäätöksen käyttäjille ja päätöksiin, joita he tekevät. (Räty & Virkkunen, 2004, s. 78.) Kirjanpitolain (KPL 3:2a §) mukaan kuitenkin ”vaikka seikka olisi yksittäisenä epäolennainen, olennaisuuden arviointi tulee kohdistaa kokonaisuuteen, jos samankaltaisia seikkoja on useita”. Epäolennainen seikka siis yhdistetään toisiin tilinpäätöseriin tai liitetietoihin sen sijaan, että se suoraan jätettäisiin pois tilinpäätöksestä (Räty & Virkkunen, 2004, s.78). Olennaisuusperiaatteen mukaan oikean ja riittävän kuvan kannalta epäolennaisen seikan kohdalla saadaan poiketa

kirjanpitolain säännöksistä, jotka koskevat tulojen ja menojen jaksottamista, varojen arvostamista, esittämistapaa, tilinpäätöksessä esitettäviä tietoja tai konsernitilinpäätöksen laatimista. On kuitenkin huomioitava, että olennaisuusperiaate ei vaikuta kirjanpitolain 2 luvun 1 §:n mukaiseen velvollisuuteen merkitä jokainen liiketapahtuma kirjanpitoon. Lisäksi huomautetaan, että poikkeamista on sisällytettävä selostus liitetietoihin. (KPL 3:2a §.) Olennaisuusperiaate on siis yksi kirjanpitolain kohdista, joka mahdollistaa luovan kirjanpidon yhdessä oikean ja riittävän kuvan käsitteen kanssa.

Olennaisuusperiaatteen lisäksi kirjanpitolain luvussa 3 on esitelty kahdeksan muuta yleistä tilinpäätösperiaatetta. Näihin sisältyvät muun muassa oletus kirjanpitovelvollisen toiminnan jatkuvuudesta, tilinavauksen perustuminen edellisen tilikauden päättäneeseen taseeseen sekä tilikaudelle kuuluvien tuottojen ja kulujen huomioon ottaminen riippumatta niihin perustuvien maksujen suorituspäivästä. Myös hyödykkeiden erillisarvostus ja netottamiskielto kuuluvat yleisiin tilinpäätösperiaatteisiin. Yksi periaate on tilikauden tuloksesta riippumaton varovaisuus, jossa varovaisuus tarkoittaa, että tilinpäätöksessä on huomioitava ainoastaan tilikaudella toteutuneet voitot sekä kaikki poistot, arvonalennukset ja velkojen lisäykset samoin kuin kaikki ennakoitavissa olevat vastuut ja mahdolliset menetykset, vaikka ne tulisivat tietoon vasta tilikauden päättymisen jälkeen. (KPL 3:3 §.) Varovaisuus kuuluu myös IFRS-viitekehykseen tilinpäätösinformaation laadullisista vaatimuksista, joihin kuuluvat sen rinnalla muun muassa ymmärrettävyys, merkityksellisyys eli edellä mainittu olennaisuus, luotettavuus sekä vertailukelpoisuus (Räty & Virkkunen, 2004, s. 74). Lisäksi edellä mainitut johdonmukaisuus menetelmien soveltamisessa sekä sisältöpainotteisuus ovat yleisiä tilinpäätösperiaatteita (KPL 3:3 §).

3.2 Oikea ja riittävä kuva

Olennaisuusperiaate sekä yleisiin tilinpäätösperiaatteisiin sisältyvä sisältöpainotteisuus liittyvät vahvasti kirjanpitolain 3 luvun 2 §:ssä vaadittuun tilinpäätöksen antamaan oikeaan ja riittävään kuvaan. Lisäksi kirjanpitolain 1 luvussa mainittu hyvä kirjanpitolapa liittyy oikeaan ja riittävään kuvaan, ja sen voidaanakin katsoa jollain tapaa olevan oikean ja riittävän kuvan yläkäsite. Hyvää kirjanpitolapaa

ei ole tarkemmin yksilöity, mutta sen katsotaan sisältävän muun muassa seuraavat olettamukset ja periaatteet: jatkuvuuden periaate, meno tulon kohdalle -periaate, luotettavuus, täydellisyys, olennaisuus, sisältöpainotteisuus, vertailtavuus, oikea ja riittävä kuva, suoriteperiaate, menettelytapojen jatkuvuuden periaate, merkityksellisyys sekä todennettavuus. Oikean ja riittävän kuvan antaminen on noussut tilinpäätöksen pääasialliseksi tavoitteeksi, mutta hyvän kirjanpitotavan ja oikean ja riittävän kuvan välinen suhde ei kuitenkaan ole selkeä. (Määttä, 2000, s. 9.) Tästä syystä oikean ja riittävän kuvan käsitteleminen ja tutkiminen on tärkeää myös, kun puhutaan luovasta kirjanpidosta.

Kirjanpitolain (KPL 3:2 §) mukaan ”tilinpäätöksen tulee antaa oikea ja riittävä kuva toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta olennaisuusperiaatteen mukaisesti ottaen huomioon kirjanpitovelvollisen harjoittaman toiminnan laatu ja laajuus”. Jos kirjanpitolakia noudattamalla ei saada aikaan oikeaa ja riittävää kuvaa, on tarpeelliset tiedot tultava esiin liitetiedoissa. Lisäksi mikäli kirjanpitolain jonkin muun kuin 3 luvun 3 §:n säännöksen soveltaminen vaarantaisi merkittävästi oikean ja riittävän kuvan antamisen, kyseistä säännöstä ei noudatettaisi. Soveltamatta jättämisen perusteista ja vaikutuksista olisi annettava selvitys liitetiedoissa. (KPL 3:2 §.)

Koska oikea ja riittävä kuva voidaan nähdä hyvän kirjanpitotavan alakäsitteenä, sen voidaan katsoa kuuluneen jo kauan kirjanpitoon. Vuoden 1993 kirjanpitolain uudistuksen jälkeen käsite oikea ja riittävä kuva on noussut tärkeämmäksi, minkä vuoksi sen ymmärtäminenkin on tärkeää. Oikea ja riittävä kuva edellyttää kirjanpitoperiaatteiden noudattamista, vilpittömyyden periaatteen noudattamista sekä mahdollisimman tarkkoja lukuja, kohtuullisia arvioita kuvaten kirjanpitovelvollisen toimintaa mahdollisimman objektiivisesti ilman virheitä, puutteita tai manipulaatiota (Ciocan, 2017b; Vălcu et al., 2019). Se voi kuulostaa selkeältä, mutta käsite antaa kirjanpitovelvolliselle paljon mahdollisuuksia tehdä omia tulkintoja ja soveltamisia. Kirjanpitovelvollisen lisäksi tilintarkastajalla on suuri vastuu oikean ja riittävän kuvan antamisen toteutumisessa. On myös mietittävä, kenen näkökulmasta oikeaa ja riittävää kuvaa tarkastellaan (Määttä, 2000, s. 30).

Koska käsite antaa mahdollisuuden tulkinnalle ja soveltamiselle, on olemassa enemmän kuin yksi oikea ja riittävä kuva (Ciocan, 2017b). Käsite oikea ja riittävä kuva

on käännös englanninkielisestä vastineesta true and fair view. Jos käsitteen kääntää suoraan, voidaan puhua totuudenmukaisuudesta ja totuudesta. On kuitenkin haastavaa määritellä, mikä on totuus tai mitä totuus tarkoittaa. Vălcun (2019) mukaan kirjanpidon totuus rakentuu yleisesti hyväksytyjä periaatteita, arviointiperusteita, sääntöjä, yleissopimuksia ja erityisiä käytäntöjä noudattaen. Haasteena on, että kaikkia edellä mainittuja sääntöjä ja periaatteita ei ole tarkasti määritelty, vaan nekin antavat mahdollisuuden tulkinnalle ja soveltamiselle. Koska tulkintamahdollisuuksia on paljon, kirjanpitoa voidaan käyttää myös omien etujen ajamiseen.

3.3 Luovan kirjanpidon positiivinen ja negatiivinen rooli

Luovan kirjanpidon rooli oikean ja riittävän kuvan antamisessa on moniselitteinen. Joissakin tilanteissa luova kirjanpito voidaan nähdä keinona tuottaa oikea ja riittävä kuva. Tällöin luovalla kirjanpidolla on positiivinen rooli. (Ciocan, 2017b.) Luovan kirjanpidon rooli riippuukin siitä, auttaako se oikean ja riittävän kuvan saavuttamisessa. Kuten kirjanpitolaissa todetaan, säännöksistä voidaan poiketa, mikäli poikkeaminen auttaa oikean ja riittävän kuvan antamisessa (KPL 3:2 §). Säännöistä poikkeaminen voi siis olla luallista – joissakin tapauksissa jopa suotavaa. Kun valitaan ratkaisu, joka antaa paremmin oikean ja riittävän kuvan, luovaa kirjanpitoa käytetään hyvillä aikomuksilla. Tällöin on mahdollista saada luotettavampia tuloksia kuin siinä tapauksessa, että olisi tiukasti noudatettu kaikkia lainsäädännön säännöksiä. (Ciocan, 2017b.) Kun luovaa kirjanpitoa käytetään hyvillä aikomuksilla, se on välttämätön keino oikean ja riittävän kuvan antamisessa ja havainnollistamisessa. Ideaali tilanne onkin se, kun kirjanpitosääntöjen joustavuutta käytetään, jotta kirjanpito ja tilinpäätös antavat käyttäjilleen tarkan kuvan tilinpäätöksestä, mikä mahdollistaa sen, että käyttäjät voivat tehdä oikeita taloudellisia päätöksiä kirjanpidon perusteella. (Ioana & Ioan, 2018.)

Luovalla kirjanpidolla on positiivinen rooli, kun sitä käytetään hyvillä aikomuksilla. Positiivinen rooli voi kuitenkin olla haastavaa huomata, sillä hyvien aikomusten käyttäminen ei aina ole tunnistettavissa. Lisäksi hyvien aikomusten käsitteessä on paljon tulkinnanvaraa. Se, millaisia ovat hyvät aikomukset, ei ole yksiselitteistä. Positiivista roolia tarkasteltaessa on mietittävä, mikä vaikuttaa siihen, onko luovaa kirjanpitoa käytetty hyvillä aikomuksilla. Hyvien aikomusten käsitteen

tulkinnanvaraisuuden vuoksi luovan kirjanpidon roolia ei ole helppoa määritellä. Luovan kirjanpidon tekniikoiden käyttäminen on kiinni kirjanpitovelvollisen päätöksistä. Tekniikoiden soveltamiseen vaikuttavat muun muassa kirjanpitäjän, tilintarkastajan ja johtajan moraali (Vâlcu et al., 2019). Moraali voidaan nähdä yhtenä isona tekijänä siinä, onko luovaa kirjanpitoa käytetty hyvässä uskossa vai ei.

Hyvin usein luovan kirjanpidon käytössä kuitenkin tilinpäätöstietojen käyttäjien tarpeet jätetään huomiotta ja sen käytöllä kirjanpitovelvollinen tai yrityksen johto ajaa vain omaa etuaan (Gowthorpe & Amat, 2005). Tällaisessa tilanteessa, kun tilinpäätös muodostetaan luovaa kirjanpitoa hyödyntämällä vastaamaan johdon toiveita yrityksen taloudellisesta asemasta ja tuloksesta välittämättä muiden sidosryhmien eduista, luovan kirjanpidon rooli on negatiivinen eikä kirjanpito ja tilinpäätös ole välttämättä sitä, mitä sen lain mukaan pitäisi olla (Ioana & Ioan, 2018). Toisin sanoen luova kirjanpito nähdään negatiivisena, kun sitä käytetään hyväksi tilanteessa, jossa tilinpäätöstä ja taloudellisia raportteja tehdään pienen käyttäjämäärän eduksi ja enemmistön vahingoksi (Ciocan, 2017b; Ioana & Ioan, 2018). Jos luovaa kirjanpitoa ja kirjanpidon joustavuutta käytetään vain pienen käyttäjämäärän eduksi, se voi olla esteenä oikean ja riittävän kuvan antamisessa, jolloin sen negatiivinen rooli korostuu ja se voi olla kirjanpidon peruseräpäätösten vastaista (Ioana & Ioan, 2018).

3.4 Luovan kirjanpidon vähentäminen

Koska luovalla kirjanpidolla on negatiivinen rooli positiivisen roolin ohella, on tärkeää tuoda esiin, voisiko sen käyttöä vähentää. Ioanan ja Ioanin (2018) mukaan luova kirjanpito voidaan nähdä edellytyksenä talouskasvun mukana pysymiselle, vaikka se voi viedä kirjanpidon pois oikean ja riittävän kuvan antamisesta. Se voi kuitenkin olla myös välttämätön keino antaa oikea ja riittävä kuva, kun sen keinoilla saadaan tuotettua luotettavampaa tietoa yrityksen taloudellisesta asemasta ja tuloksesta. (Ioana & Ioan, 2018.) Koska luovalla kirjanpidolla on myös positiivinen rooli oikean ja riittävän kuvan antamisessa, sitä ei haluta kokonaan hävittää. Vaikka luovaa kirjanpitoa ei haluta kokonaan poistaa, sen käyttöä voidaan kuitenkin pyrkiä vähentämään. Etenkin kirjanpidon joustavuuden väärinkäyttöä – luovan kirjanpidon negatiivista roolia – olisi hyvä rajoittaa. Kirjanpitosäännöissä ja -käytännöissä on kuitenkin paljon tulkinnan ja soveltamisen varaa johtuen muun muassa käsitteistä

oikea ja riittävä kuva ja olennaisuusperiaate, joten myös luovan kirjanpidon keinoja on haastavaa vähentää. Säännöistä poikkeamisiin ja oikeaan ja riittävään kuvaan liittyviin tietoihin on kirjanpitolaissa kuitenkin määräyksiä, että niistä on annettava lisätietoja liitetiedoissa (KPL 3:1 §; KPL 3:2 §; KPL 3:2a §; KPL 3:3 §; KPL 3:4 §). IFRS-standardien mukaan liitetietoja on annettava erityisesti seikoista, joissa johto on käyttänyt harkintaa tilinpäätösperiaatteiden käytössä, ja tilinpäätöspäivän arvioihin liittyvistä epävarmuustekijöistä (Räty & Virkkunen, 2004, s. 123).

Guptan ja Kumarin (2020) mukaan keinoja luovan kirjanpidon vähentämiseen on monia. He uskovat, että luovaa kirjanpitoa voidaan vähentää esimerkiksi kirjanpidon asianmukaisella ylläpidolla, seurantastandardeilla ja kirjanpitokäytäntöjen johdonmukaisuudella. Jos kaikista epäoikeudenmukaisista käytännöistä ilmoitettaisiin ja palkattaisiin riippumattomia johtajia, luova kirjanpito voisi vähentyä. Lisäksi jos ilmiantajille olisi asianmukaiset palkkiot, rikosteknistä kirjanpitoa toteutettaisiin asianmukaisesti ja käytössä olisi rangaistusvaihtoehtoja, luovan kirjanpidon käyttö ei olisi niin helppoa ja houkuttelevaa. (Gupta & Kumar, 2020.)

Guptan ja Kumarin keinot luovan kirjanpidon vähentämiseksi ovat melko käytännönläheisiä ja liittyvät suoraan luovan kirjanpidon käyttöön ja sen huomaamiseen. Brauweiler ym. (2019) sen sijaan tutkivat, miten hallinnointimekanismit vaikuttavat luovan kirjanpidon käyttöön. Heidän mukaansa hallinnointiperiaatteet vaikuttavat henkilöstöön ja henkilöstön suorituskykyyn. Heidän tutkimuksessaan käy ilmi, että koska hallinnointimekanismit varmistavat jokaisella yrityksen johdon portaalla olevan joku, jolle se on vastuussa, oikeanlaiset hallinnointiperiaatteet muodostavat hyvän perustan luovan kirjanpidon välttämiseksi. Oikeanlaisella hallinnoinnilla ja johtamiskulttuurilla henkilöstö voi kieltäytyä antamasta väärää tietoa tilinpäätöksessä ja luovan kirjanpidon keinot hylätään. (Brauweiler et al., 2019.) Myös Karla ym. (2014) tuovat esiin, että luova kirjanpito voisi vähentyä, jos työntekijöitä hallinnoitaisiin oikein. Heidän mukaansa luovan kirjanpidon väärinkäyttö vähenisi, jos väärästä raportoinnista rangaistaisiin työntekijöitä. Heidän mielestään työntekijöitä pitäisi rankaisemisen lisäksi kuunnella. Työntekijöiden palautetta ja ehdotuksia kuuntelemalla sekä työntekijöitä informoimalla heidän uskollisuutensa yritystä kohtaan kasvaisi, jolloin heillä olisi enemmän halukkuutta toimia yrityksen parhaaksi. (Kalra et al., 2014.)

Sekä Gupta ja Kumar (2020), Karla ym. (2014) että Brauweiler ym. (2019) tuovat esiin, että eettisiä käytäntöjä ja kirjanpitoperiaatteita parantamalla voidaan vähentää luovaa kirjanpitoa. Kirjanpitomenetelmien määrää vähentämällä tai määrittelemällä tarkemmin, milloin mitäkin menetelmää tulee käyttää, voitaisiin vähentää kirjanpidon joustavuuden väärinkäyttöä (Kalra et al., 2014; Lungu, 2010). Nämäkin keinot ovat moniselitteiset, ja on selvää, että edes näillä keinoilla luovaa kirjanpitoa ei haluta poistaa kokonaan. Sen sijaan, jos luovan kirjanpidon keinot haluttaisiin poistaa kokonaan, Vălcun (2019) mukaan olisi tutkittava luovan kirjanpidon syntymisen aiheuttavia tekijöitä. Hänen mukaansa luova kirjanpito ei voi kadota kokonaan ilman, että sen aiheuttamat tekijät katoavat. (Vălcu et al., 2019.)

3.5 Kirjanpitorikos ja petoksen määritelmä

Kirjanpitolain 8 luvun 4 §:n mukaan tuomitaan kirjanpitorikkomuksesta sakkoon, jos laiminlyö tiettyjen kirjanpitomerkintöjen tekemisen, käteisenä rahana maksetun palkan tositteen liittämisen, tietyn kirjanpitoaineiston säilytysvelvollisuuden tai tietyn ilmoittamisvelvollisuuden. Tämä tapahtuu kuitenkin vain, jos teko ei ole rangaistava Suomen rikoslain (RL) kirjanpitorikosta koskevien pykälien mukaan. (KPL 8:4 §.) Suomen rikoslaissa kirjanpitorikos luokitellaan kolmeen asteeseen: kirjanpitorikos, törkeä kirjanpitorikos ja tuottamuksellinen kirjanpitorikos. Kirjanpitorikoksen voi tehdä joko kirjanpitovelvollinen, tämän edustaja, kirjanpitovelvollisessa oikeushenkilössä tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä tai se, jonka tehtäväksi kirjanpito on toimeksiannolla uskottu. Kirjanpitorikos katsotaan tapahtuvan, mikäli joku edellä mainituista ”1) laiminlyö liiketapahtumien kirjaamista tai tilinpäätöksen laatimista vastoin kirjanpitolainsäädännön mukaisia velvollisuuksia, 2) merkitsee kirjanpitoon vääriä tai harhaanjohtavia tietoja taikka 3) hävittää, kätkee tai vahingoittaa kirjanpitoaineistoa ja siten vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta tai taloudellisesta asemasta” (RL 30:9 §). Kirjanpitolain toisessa luvussa olevat liiketapahtumien kirjaamista koskevat säännökset ovat esimerkkejä edellä mainituista kirjanpitolainsäädännön mukaisista velvollisuuksista, ja väärillä tiedoilla laissa tarkoitetaan tosiasioiden vastaisia eli valheellisia tietoja. Jotta teko tai laiminlyönti katsottaisiin rikoslain mukaan rangaistavaksi, sen on vaikeutettava oikean ja riittävän kuvan saamista. Törkeä kirjanpitorikos on kyseessä, jos laiminlyönti tai teko koskee kirjanpidon tai

tilinpäätöksen olennaisia osia ja on kokonaisuutena arvostellen törkeä. Kirjanpitorikoksen perustekomuodosta tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi, törkeästä kirjanpitorikoksesta rangaistus on vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta vankeutta ja tuottamuksellisesta kirjanpitorikoksesta tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. (RL 30:9–10 §.)

Kirjanpitorikoksen katsotaan kuuluvan talousrikollisuuteen. Usein kirjanpitorikokset liittyvät muihin talousrikoksiin, sillä kirjanpidolla pyritään peittämään niitä. Voidaankin sanoa, että kirjanpitorikokset luovat mahdollisuuksia muille rikoksille ja niiden peittelemiselle. Muita talousrikoksia ovat esimerkiksi rahanpesu, korruptio, lahjonta, terrorismin rahoittaminen, sisäpiirikauppa, luottamuksen loukkaaminen ja verkkohyökkäykset pankkeja, palveluntarjoajia ja käyttäjiä vastaan (Gupta & Kumar, 2020). Talousrikokset, kuten mikä tahansa rikollinen toiminta, vääristävät yritysten välistä kilpailua ja vahingoittavat muita yrityksiä ja niiden toimintaa. Lainsäädännössä voidaankin nähdä positiivinen kehitys kirjanpitorikoksiin nähden. Lainsäädäntöön on omaksuttu lakeja ja säädöksiä, jotka tukevat tilintarkastajaa estämään ja havaitsemaan kirjanpitorikoksia ja petoksia yritysten tasolla. (Popescu, & Nişulescu, 2014.)

Kirjanpitorikoksen tekijän – esimerkkinä tässä tapauksessa käytetään yrityksen johtoa – tarkoituksena on usein vääristää totuutta yrityksen taloudellisesta tilanteesta saadakseen tiettyjä etuja tai piilottaakseen tappioita tai negatiivisia suorituksia (Popescu & Nişulescu, 2014). Johdon käyttämiä keinoja, jotka voidaan nähdä kirjanpitorikoksena, ovat puutteellinen taloudellinen raportointi ja kirjanpitomerkintöjen tai asiakirjojen manipulaatio tai muutos, joiden tarkoituksena on nimenomaan esittää väärää tietoa tai piilottaa totuutta. Etukäteen kirjaamisella, varojen yliarvostamisella, kulujen ja velkojen aliarvostamisella ja tiettyjen varojen kohdentamisella saadaan aikaan joko yrityksen taloudellisen tilanteen heikkeneminen tai parantuminen, joilla voi olla suoria seurauksia esimerkiksi yrityksen toiminnan jatkuvuuteen. Johdon keinoja voi olla myös joidenkin liiketoimien tai laskennallisten merkintöjen vaikutusten poistaminen tai käyttämättä jättäminen tilinpäätöksen laatimista varten sekä tilinpäätösnormien tahallinen väärä soveltaminen tarkoituksena johtaa tilinpäätöksen käyttäjiä harhaan. Lisäksi varallisuuspetosten tapauksessa voidaan puhua kavalluksesta. (Ioana & Ioan, 2018; Popescu & Nişulescu, 2014.)

Kavallus ei suoraan ole kirjanpitorikos, vaan kavallukselle on oma kohtansa Suomen rikoslaissa. Suomen rikoslaissa määritellään myös erikseen petos ja erilaiset petokset. Kirjanpitorikokset voidaan kuitenkin usein laskea myös petoksen alle. Rikoslaissa petos määritellään seuraavasti: ”Joka hankkiakseen itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä taikka toista vahingoittaakseen, erehdyttämällä tai erehdyttä hyväksi käyttämällä saa toisen tekemään tai jättämään tekemättä jotakin ja siten aiheuttaa taloudellista vahinkoa erehtyneelle tai sille, jonka eduista tällä on ollut mahdollisuus määrätä, on tuomittava *petoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Petoksesta tuomitaan myös se, joka 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa dataa syöttämällä, muuttamalla, tuhoamalla tai poistamalla taikka tietojärjestelmän toimintaan muuten puuttumalla saa aikaan tietojenkäsittelyn lopputuloksen vääristymisen ja siten aiheuttaa toiselle taloudellista vahinkoa.” (RL 36:1 §.)

4 LUOVA KIRJANPITO JA PETOS

4.1 Petoksen ja luovan kirjanpidon eroavaisuuksia

Kirjanpitolain (KPL 3:2 §) mukaan ”tilinpäätöksen tulee antaa oikea ja riittävä kuva toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta”. Oikean ja riittävän kuvan tuottaminen on kirjanpidon päätavoite. Kirjanpitolaissa todetaan muun muassa, että kirjanpitosäännöistä voidaan poiketa, mikäli poikkeaminen auttaa oikean ja riittävän kuvan antamisessa (KPL 3:2 §). Tällaisessa tilanteessa, kun luovan kirjanpidon keinoja käytetään hyvillä aikomuksilla, jotta kirjanpito ja tilinpäätös antavat käyttäjilleen tarkemman kuvan tilinpäätöksestä, luovaa kirjanpitoa pidetään lähes välttämättömyytenä (Ciocan, 2017b; Ioana & Ioan, 2018). Tällaiset tilanteet ovat sen taustalla, että luovaa kirjanpitoa ei haluta poistaa kokonaan, ja tällöin sitä ei nähdä petoksena, vaan enemmänkin suotavana toimintana. Negatiivisena ja petokseen viittaavana luova kirjanpito nähdään, kun sitä käytetään esimerkiksi omien etujen ajamiseen jättäen tilinpäätöksen käyttäjät huomiotta (Gowthorpe & Amat, 2005).

Popescun ja Nişulescun (2014) tekemän tutkimuksen mukaan luovan kirjanpidon ja petoksen käsitteet usein sekoitetaan toisiinsa. Molemmat käsitteet nähdään negatiivisina. Heidän tutkimuksensa mukaan jotkut liittävät petoksen vain kavallukseen ja sidosryhmien kustannuksella tapahtuvaan ikävään toimintaan, vaikka petoksen määritelmä on todellisuudessa paljon laajempi. (Popescu & Nişulescu, 2014.) Luovan kirjanpidon tavoite on usein muokata tulosta haluttuun suuntaan tai piilottaa jotakin, kuten johdon epätehokkuutta (Shah, 1998). Kirjanpitorikosten tarkoituksena on usein vääristää totuutta yrityksen taloudellisesta tilanteesta saadakseen tiettyjä etuja tai piilottaakseen tappioita tai negatiivisia suorituksia (Popescu & Nişulescu, 2014). Luovan kirjanpidon ja kirjanpitorikosten tavoitteet ovat hyvin samankaltaiset, mutta luovan kirjanpidon keinot voivat olla laillisia, jolloin se ei välttämättä täytä rikoksen tuntomerkkejä. Kirjanpitorikoksen määritelmään kuuluukin, että teon täytyy vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista, jotta se on rangaistava (RL 30:9 §). Toisaalta Ciocanin (2017b) mukaan luova kirjanpito on aina jonkinlainen petos, koska sen johdosta tilinpäätöksen käyttäjät tekevät päätöksiä perustuen valheelliseen kirjanpitoinformaatioon ja koska sen tarkoituksena on piilottaa totuutta. Tarkoituksen lisäksi käsitteiden yhtäläisyyksiin kuuluu, että molemmat

tapahtuvat usein yrityksen ollessa taloudellisissa vaikeuksissa (Popescu & Nişulescu, 2014). Sekä luovan kirjanpidon keinoilla että kirjanpitorikoksella voidaan peitellä taloudellisia vaikeuksia ja antaa parempi kuva yrityksen taloudellisesta tilanteesta.

Selkeimpänä eroavaisuutena luovassa kirjanpidossa ja petoksessa on, että luovassa kirjanpidossa käytetään hyväksi kirjanpitosääntöjen joustavuutta, kun taas petos on suoraan laitonta. Petoksesta poiketen luova kirjanpito hyödyntää kirjanpitosääntöjen heikkoja kohtia eli sääntöjen epätarkkuutta ja epätäydellisyyttä (Ioana & Ioan, 2018). Se on laillista, mutta se ei välttämättä kohtaa etiikan standardeja. Se kuvastaa keinoja huijata kirjanpidon ja tilinpäätöksen käyttäjiä, minkä vuoksi se ei ole hyväksyttävää, vaikka se voi olla laillista. Kirjanpidossa petoksen tuntomerkkejä on, että tapahtumien, liiketoiminnan tai muun tilinpäätöksen kannalta merkittävää tietoa tulkitaan virheellisesti tai tahallisesti laiminlyödään. Luova kirjanpito sen sijaan muuttaa tilinpäätöksen kuvastamaa todellisuutta rikkomatta kirjanpitosääntöjä. Luovassa kirjanpidossa perusajatus on, että jos jokin kirjanpidon ongelmakohta voidaan ratkaista useammalla kuin yhdellä tavalla, valitaan menetelmä, jolla aikaansaadaan haluttu tulos. Valinta tehdään siis hyväksytyjen menetelmien väliltä, kun taas petos usein sisältää tilinpäätöksen perusteena olevien kirjanpidon raporttien ja tositteiden väärentämisen, mikä ei ole hyväksyttyä. (Popescu & Nişulescu, 2014.)

Luova kirjanpito edustaa joukkoa kirjanpitolatuteknikoita, joilla tilinpäätöstä voidaan manipuloida ja yrityksen taloudellinen asema voidaan esittää siten, että yritys houkuttelisi enemmän sijoittajia. (Popescu & Nişulescu, 2014.) Luovan kirjanpidon yhdeksi tavoitteeksi voidaan siis laskea uusien sijoittajien houkutteleva. Sen sijaan petos voi olla seurausta yrityksen johtoon kohdistuvista tulotavoitteeseen liittyvistä paineista, joita heille tulee joko yrityksen sisältä tai ulkopuolelta. Toisin sanoen luovan kirjanpidon tapauksessa on usein kyse uusien sijoittajien saamisesta, kun taas petos tapahtuu, kun johto yrittää pitää jo olemassa olevat sijoittajat tyytyväisenä. Luova kirjanpito muuttaa totuutta yrityksen taloudellisesta asemasta tiettyjen etujen saavuttamiseksi uskottavuuden rajoissa, mutta petos on usein seurausta valheellisesta toiminnasta tai jopa kavalluksesta. (Popescu & Nişulescu, 2014).

4.2 Petoksen ja luovan kirjanpidon keinojen eroavaisuuksia

Kuten edellä mainittiin, suuri osa luovan kirjanpidon tekniikoista on erilaisten hyväksyttyjen menetelmien ja käytäntöjen valitsemista. Yksi luovan kirjanpidon tekniikka on arvostusmenetelmien valinta ja niiden muuttaminen tai yhteenvetoasiakirjojen esittämistapojen valinta ja muuttaminen (Popescu & Nişulescu, 2014). Kirjanpitosääntöjen mukaan kirjanpidossa on kuitenkin säilytettävä johdonmukaisuus, joten menetelmiä ei voi muuttaa vain oman mielen mukaan. Jos menetelmän muuttaa ilman perusteltua syytä niin, että johdonmukaisuus katoaa, on luovan kirjanpidon keino tällöin kyseenalainen. Jos muutos tehdään kirjanpitosääntöjen sallimassa tilanteessa, voi luovan kirjanpidon käyttö olla hyväksyttävää. Sen sijaan, jos tilinpäätöksen perusteena olevia kirjanpidon raportteja tai tositteita väärennetään, tapaus on selkeästi petoksen puolella ja tekijää on rangaistava (Popescu & Nişulescu, 2014).

Luovan kirjanpidon toteutusmahdollisuuksia, joita ei lueta petokseksi, ovat lisäksi vapaaehtoisten ei-pakollisten yhteenvetoasiakirjojen, kuten rahoitustaulukon, julkaiseminen, johdon raportissa julkaistujen tietojen laatiminen ja yhteenvetoasiakirjoissa julkaistujen tietojen määrän ja yhdistämisasteen määrittäminen (Popescu & Nişulescu, 2014). Esimerkiksi liitetiedoissa olevien tietojen määrää ja yhdistämistä ei kuitenkaan voi tehdä täysin mielivaltaisesti, jos haluaa pysyä sallittujen rajojen sisäpuolella. Annettavista tiedoista on paljon määräyksiä kirjanpitolaissa esimerkiksi liitetietojen osalta. Tilintarkastajan valitseminen ja vaihtaminen, kansainvälisten kirjanpitosääntöjen noudattaminen (osittain tai kokonaan) ja tiettyjen kirjanpitoperiaatteiden hylkääminen eivät myöskään ole suoraan petokseksi lueteltavissa (Popescu & Nişulescu, 2014). Se ei kuitenkaan tarkoita, että ne eivät joissakin tapauksissa voisi olla petollista toimintaa.

Kirjanpidollisia keinoja, jotka lasketaan suoraan petokseksi, ovat esimerkiksi laskentaperiaatteiden riittämätön soveltaminen (esimerkiksi nykyisten myyntimäärien yliarviointi), kuvitteellisten tapahtumien kirjaaminen (esimerkiksi kirjataan myynti, jota ei todellisuudessa ole tapahtunut eikä tapahdu) ja liiketapahtumiin viittaavien raporttien tai asiakirjojen tuhoaminen tai pois jättäminen. Petokseksi lasketaan sellainen puutteellinen raportointi ja kirjanpitomerkitöiden tai asiakirjojen muutos,

jonka tarkoituksena on vääristää tai piilottaa totuutta. Kirjanpitorikokseksi tai petokseksi voidaan katsoa myös etukäteen kirjaaminen, varojen yliarvostus, kulujen ja velkojen aliarvostus ja tiettyjen varojen kohdentaminen. Näillä keinoilla ja tilinpäätösnormien väärällä soveltamisella johdetaan tilinpäätösinformaation käyttäjiä harhaan. Sen vuoksi ne vaikeuttavat oikean ja riittävän kuvan antamista, mikä tekee niistä kirjanpitolain vastaisia. Lisäksi omaisuuden väärinkäyttö on selkeästi petos, josta on rangaistava. Esimerkkinä omaisuuden väärinkäytöstä on kavallus tai muu väärinkäyttö, kuten myynnin piilottaminen, perusteeton laskutus tai valheelliset maksut. (Popescu & Nişulescu, 2014.)

4.3 Esimerkkitapaus luovan kirjanpidon keinojen kyseenalaisuudesta

Kun käytetään luovan kirjanpidon tekniikoita ja siirrytään muutenkin kirjanpidossa harmaalle alueelle, syntyy helposti kirjanpitoskandaaleja. Vuonna 2001 paljastui Enron-energiayhtiön ja Arthur Andersenin tilintarkastustoimiston talousskandaali. Skandaali johti Enronin konkurssiin, Andersenin tilintarkastustoiminnan loppumiseen ja rikossyytteisiin yhtiöiden johtoa kohtaan. Enronin konkurssi oli Yhdysvaltojen sen hetkisen historian suurin. Enron oli energiayhtiö, joka tuotti ja myi energiaa markkinahintaan. Yrityksen hallussa oli niin kaasuputkia, sellu- ja paperitehtaita, sähkötehtaita kuin laajakaistapalveluitakin. Enron oli yksi maailman suurimpia yrityksiä, ja sen liiketulos kasvoi nopeasti. Vuosien 1990–1998 aikana osakkeen arvo nousi noin 300 prosenttia, vuonna 1999 kasvu oli 55 prosenttia, ja vuonna 2000 osakkeen arvo kasvoi 85 prosenttia. Yrityksen tilinpito oli monimutkaista ja harhaanjohtavaa, ja he käyttivätkin monia luovan kirjanpidon keinoja, jotka lopulta johtivat rikossyytteisiin ja yrityksen konkurssiin. (Khatri, 2015.)

Enronin johto hyödynsi luovan kirjanpidon keinoja muun muassa tulojen tunnistamisessa, pitkäaikaisten sopimusten tapauksissa, peruutettujen projektien ja sopimusten kustannuksissa, erityiskäyttöön tarkoitetuissa yksiköissä, markkinatestauksen sivuuttamisessa ja johdon palkitsemisjärjestelmissä. Tulojen tunnistamisessa Enron käytti hyväkseen agenttimallista kauppiasmalliin siirtymistä. Agenttimallia pitäisi käyttää, kun yritys toimittaa agentin tehtävää, ja tuloiksi raportoidaan tällöin provisiot tai välityspalkkiot ja kulujen pitäisi liittyä myös välitystoimintaan. Kauppiasmalli sen sijaan nähdään kirjanpidossa

aggressiivisempänä. Tällöin tuotteiden myyntihinta ilmoitetaan tuloina ja tuotteiden kustannukset myytyjen tuotteiden kustannuksina. Kauppiasmallin käyttämisellä Enron onnistui kirjaamaan todellisuutta suurempia tuottoja ja voittoja, minkä johdosta Enronin liikevaihto kasvoi paljon todellisuutta enemmän. (Khatri, 2015.)

Pitkäaikaisten sopimusten kohdalla Enron hyödynsi sopimusten irtisanomisia. Pitkäaikaisten sopimusten tapauksessa odotetut tuotot ja kustannukset pitäisi kirjata arvioitujen tuottojen ja kustannusten nykyarvoon ja niiden ero olisi kirjattava kuluvan kauden tuotoksi. Sopimuksen irtisanoutuessa ennaikaisesti kyseiset varat ja kulut pitäisi kirjata pois. Enron kuitenkin jatkoi sopimuksia ja niihin liittyvien tulojen esittämistä kirjanpidossaan irtisanomisista huolimatta, mikä johti todellisuutta suurempiin tuottoihin. Enronilla oli käytössään myös käytäntö, jonka mukaan peruutettujen projektien ja sopimusten kustannukset kirjattiin omaisuuseriksi tuloslaskelman tappioiden sijaan, mikä myös johti voittojen ja varojen kasvamiseen. (Khatri, 2015.)

Enron käytti myös erityiskäyttöön tarkoitettuja yksiköitä kiertääkseen liiketapahtumia ja piilottaakseen velkojaan. Yksiköiden käytöstä yritys paljasti hyvin vähän yksityiskohtia, eikä niiden taloudellista asemaa, kuten varoja, velkoja, kustannuksia ja tuottoja, tarvitse esittää sponsoriyhtiön (tässä tapauksessa Enron) tilinpäätöksessä. Kirjanpitoskandaalin paljastumiseen mennessä Enron oli käyttänyt satoja erityisyksiköitä velkojensa peittämiseen. Enron teki myös useita pitkäaikaisia sopimuksia sähkön ostamisesta ja myynnistä, ja ilmoitti näistä odotetun voiton nykyarvon voittona yhdellä vuosineljänneksellä, vaikka se olisi kuulunut jakaa tuleville vuosille. Samaan aikaan näiden sopimusten tulojen ja kustannusten arvioita ei testattu markkinoilla arvioinnin oikeellisuuden suhteen. Viimeisenä tuloksen kasvatuskeinona Enron käytti johdon palkitsemisjärjestelmää. Motivoidakseen johtoaan menestymään paremmin Enron myönsi johdolle palkkioita optioiden muodossa. Tämä motivoi johtoa kasvattamaan osakekurssia huomioimatta kassavirran laatua. (Khatri, 2015.)

Osa Enronin käyttämistä luovan kirjanpidon keinoista oli selkeästi petoksen ja kirjanpitorikoksen puolella, mutta osassa oli vain niin sanotusti käytetty luovuutta. Aggenttimallin ja kauppiasmallin käyttäminen voidaan nähdä luovan kirjanpidon

keinona ilman lainvastaisia toimia. Irtisanottujen sopimusten tulojen kirjaamisen jatkaminen ja peruutettujen projektien kustannusten väärinesittäminen sen sijaan ovat enemmän harmaalla alueella, eivätkä ne ole hyväksyttyjä toimintoja. Erityiskäyttöön tarkoitettujen yksiköiden käyttäminen on myös harmaalla alueella erityisesti silloin, kun niitä käytetään väärin. Niiden väärinkäyttöä on kuitenkin vaikea todistaa. Johdon palkitsemisjärjestelmää ei myöskään voida suoraan tuomita, sillä se ei ole suoraan lainvastaista. Tämän tutkielman kannalta oleellista on huomata Enronin käyttämien luovan kirjanpidon keinojen kyseenalaisuus. Tapauksen perusteella voidaan todeta, että kun luovaa kirjanpitoa käytetään, voi olla epäselvää, milloin sallitut rajat ylitetään.

5 YHTEENVETO

Kirjanpidolla on suuri merkitys yhteiskunnassa, sillä sen antamaa informaatiota käytetään hyvin monessa tilanteessa. Suomessa kirjanpidon perussäännöt löytyvät kirjanpitolaista, joka kuitenkin jättää mahdollisuuden tulkinnalle ja soveltamiselle. Kirjanpitolaissa määritellyt käsitteet hyvä kirjanpitotapa, oikea ja riittävä kuva ja olennaisuuden periaate tuovat kirjanpitosääntöihin epätarkkuutta ja soveltamismahdollisuuksia, jotka ovat auttaneet luovan kirjanpidon käsitteen syntymisessä. Yleisin esiin noussut määritelmä luovalle kirjanpidolle on, että se on prosessi, jossa käytetään hyväksi kirjanpitosääntöjen epätäydellisyyttä tarkoituksena esittää yrityksen taloudellisesta tilanteesta haluttu kuva (Brauweiler et al., 2019; Ioana & Ioan, 2018; Shah, 1998). Vaikka yleisesti määritellään, että luova kirjanpito on laillista, koska se hyödyntää kirjanpitostandardien heikkoja kohtia, on se silti epäeettistä ja joissakin tapauksissa hyvin lähellä petosta (Brauweiler et al., 2019). Ciocanin (2017b) sanoja mukaillen luova kirjanpito on vain yhden askeleen päässä petoksesta. Tämän tutkielman tarkoitus oli selventää petoksen ja luovan kirjanpidon rajaa antaen aiheesta lisätietoa niin kirjanpidon tekijöille, tilinpäätöksen käyttäjille kuin tilintarkastajillekin. Tutkielman tutkimuskysymyksinä olivat ”*milloin luovaa kirjanpitoa voidaan pitää petoksena*” ja ”*onko luovan kirjanpidon käyttö petos tai valheellista toimintaa*”.

Selkeimmissä tapauksissa kirjanpitosääntöjen ja Suomen rikoslain perusteella ei voida puhua luovasta kirjanpidosta, vaan kyse on suoraan rikoksesta. Suomen rikoslaista löytyy kirjanpitorikokselle määritelmä, jonka mukaan kirjanpitorikos tapahtuu, kun joku laissa määritellyistä henkilöistä ”1) laiminlyö liiketapahtumien kirjaamista tai tilinpäätöksen laatimista vastoin kirjanpitolainsäädännön mukaisia velvollisuuksia, 2) merkitsee kirjanpitoon vääriä tai harhaanjohtavia tietoja taikka 3) hävittää, kätkee tai vahingoittaa kirjanpitoaineistoa ja siten vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta tai taloudellisesta asemasta” (RL 30:9 §). Määritelmässä kuvatut teot nähdään suoraan kirjanpitorikoksena eikä niitä katsota luovan kirjanpidon keinoiksi. Kaikki tapaukset eivät kuitenkaan ole niin selkeitä. Esimerkiksi tässä tutkielmassa käsitellyssä Enron-skandaalissa käytetyt menetelmät olivat kyseenalaisia, mutta kaikki niistä eivät olleet suoraan lainvastaisia.

Luovan kirjanpidon käytön tarkoitus on muokata tulosta haluttuun suuntaan ja esittää yrityksen taloudellisesta tilanteesta joko parempi tai huonompi kuva riippuen johdon tavoitteista (Shah, 1998). Kirjanpitorikosten tavoite on usein samankaltainen, sillä myös niiden tavoitteena on vääristää totuutta yrityksen taloudellisesta tilanteesta. Käsitteissä on kuitenkin monia eroavaisuuksia. Luova kirjanpito on – tai ainakin sen määritelmien mukaan se on – laillista, sillä se hyödyntää kirjanpitosääntöjen joustavuutta ja epätarkkuutta. Se ei kuitenkaan aina kohtaa etiikan standardeja, sillä se voidaan nähdä keinona huijata tilinpäätöksen käyttäjiä. (Ioana & Ioan, 2018; Popescu & Nişulescu, 2014.) Se muokkaa tilinpäätöksen kuvastamaa todellisuutta rikkomatta kirjanpitosääntöjä, kun taas petos on tietojen virheellistä tulkintaa tai tahallista laiminlyöntiä, mikä on lainvastaista (Popescu & Nişulescu, 2014). Kun tarkastellaan luovan kirjanpidon ja petoksen toteutustapoja, voidaan huomata niissä olevan selkeitä eroavaisuuksia. Luovan kirjanpidon keinoissa valitaan menetelmät, joilla päästään haluttuun lopputulokseen, muokaten samalla tulosta uskottavuuden rajoissa. Sen sijaan petoksen toteutustavoissa kirjanpitostandardeja ei täysin noudateta, kirjanpitoon merkitään todenvastaisia tapahtumia, tilinpäätökseen liittyviä raportteja ja/tai asiakirjoja tuhotaan tai jätetään pois ja kirjanpito voi olla puutteellista vääristäen totuutta. (Popescu & Nişulescu, 2014.)

Yksinkertaisin vaihtoehto vastata tutkimuskysymykseen, *milloin luovaa kirjanpitoa voidaan pitää petoksena*, on vastata kysymykseen, vaikeuttaako sen käyttäminen oikean ja riittävän kuvan saamista yrityksen tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Kirjanpidon pää tavoite on tuottaa oikea ja riittävä kuva, ja kirjanpitosäännöksistä voidaan poiketa, mikäli poikkeaminen auttaa oikean ja riittävän kuvan antamisessa (KPL 3:2 §). Ideaali tilanne onkin se, jos luovaa kirjanpitoa käytetään, jotta kirjanpito ja tilinpäätös antavat käyttäjilleen tarkemman kuvan tilinpäätöksestä (Ioana & Ioan, 2018). Selkeää yksityiskohtaista vastausta tutkimuskysymyksiin on kuitenkin haastavaa antaa luovan kirjanpidon keinojen laittomuuden tapauskohtaisuuden vuoksi, sillä oikea ja riittävä kuva riippuu suuresti kyseessä olevasta yrityksestä ja sen tilanteesta ja siitä, kenen silmin oikeaa ja riittävää kuvaa katsotaan. Voidaan kuitenkin yleisesti ottaen todeta, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan, kun se sisältää kaikki olennaiset tiedot yrityksen tuloksesta ja taloudellisesta asemasta esittäen ne asianmukaisesti. Luovan kirjanpidon ja petoksen erottamisessa tärkeinä kohtina ovat

siis kirjanpitolain kohdat oikea ja riittävä kuva ja olennaisuusperiaate sekä rikoslain kohdat, joissa määritellään kirjanpitorikos ja petos.

Tutkielman kannalta olisi ollut hyvä saada muutama esimerkkitapaus, joissa luovan kirjanpidon keinoja on käytetty ilman, että kirjanpitorikosta olisi tapahtunut. Toisaalta tällaisia tapauksia ei haluta tuoda julkisuuteen luovan kirjanpidon negatiivisen roolin vuoksi. Usein luovan kirjanpidon käytön taustalla olevat syyt ovat myös sellaisia, joita ei haluta tuoda julki, minkä vuoksi esimerkkitapauksia olisi haastavaa löytää. Lisäksi tutkielma on toteutettu kirjallisuuskatsauksena, minkä vuoksi aiheen käsittely on tehty muiden tekemien tutkimusten perusteella, joten tässä tutkielmassa voi näkyä myös heidän taustansa ja mielenkiinnon kohteensa.

Tässä tutkielmassa pyrittiin selventämään petoksen ja luovan kirjanpidon välistä rajaa. Tulevaisuudessa aihetta voisi tutkia keskittyen enemmän käytännönläheisiin toteutustapoihin ja käyden läpi tarkemmin esimerkkitapauksia, joissa luovaa kirjanpitoa on käytetty tai luovan kirjanpidon käytöstä on siirrytty rikoksen puolelle. Aihetta voisi tutkia myös syventyen enemmän oikean ja riittävän kuvan käsitteeseen luovan kirjanpidon keinojen käytön yhteydessä. Kolmas mahdollinen jatkotutkimuksen näkökulma voisi olla keskittyä aiheeseen ainoastaan rikoslain pohjalta ja kirjanpitorikoksen määritelmän näkökulmasta.

LÄHTEET

- Anttila, P. (2014). *Pirkko Anttila: Tutkimisen taito ja tiedon hankinta*. Metodix. <https://metodix.fi/2014/05/17/anttila-pirkko-tutkimisen-taito-ja-tiedon-hankinta/>
- Brauweiler, H., Yerimpasheva, A., & Balgabayeva, Z. (2019). Avoiding creative accounting: corporate governance and leadership skills. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowosci*, 104(160), 9-19. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.4353>
- Ciocan, C. C. (2017a). Motivations in Choosing Creative Accounting Techniques: A Managerial Perspective. *Ovidius University Annals, Series Economic Sciences*, 17(2), 525-530.
- Ciocan, C. C. (2017b). True and Fair View: Incentive or Inhibitor for Creative Accounting? *Ovidius University Annals, Series Economic Sciences*, 17(1), 451-455.
- Eriksson, P., & Kovalainen, A. (2008). *Qualitative methods in business research*. Sage Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9780857028044>
- Gowthorpe, C., & Amat, O. (2005). Creative Accounting: Some Ethical Issues of Macro- and Micro-Manipulation. *Journal of Business Ethics*, 57(1), 55-64. <https://doi.org/10.1007/s10551-004-3822-5>
- Gupta, C. M., & Kumar, D. (2020). Creative accounting a tool for financial crime: a review of the techniques and its effects. *Journal of Financial Crime*, 27(2), 397-411. <https://doi.org/10.1108/JFC-06-2019-0075>
- Ioana, G. A., & Ioan, T. A. (2018). Analysis of Creative Accounting - Faithful Image Relationship and Creative Accounting - Fraud Relationship. *Ovidius University Annals, Series Economic Sciences*, 18(2), 599-604.
- Kalra, R., Bhatia, M., & Sachdeva, S. (2014). Creative Accounting: Boom or Curse - Instances from India. *Indian Journal of Management Science*, 4(2), 8-16.
- Khatri, D. K. (2015). Creative Accounting Leading to Financial Scams-Evidences from India and USA. *Journal of Accounting, Business & Management*, 22(2), 1-10.
- Liberto, D. (2020). *Creative accounting*. Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/c/creative-accounting.asp>
- Lungu, I. C. (2010). A Census of Creative Accounting Techniques. *Romanian Economic & Business Review*, , 104-108.
- Määttä, S. (2000). *True and fair view : ajatuksia oikeista ja riittävästä tiedoista ja kuvasta erityisesti Suomessa käydyin keskustelun valossa*. [Turun kauppakorkeakoulu].

- Mârza, B., Mărcuță, A., & Mărcuță, L. (2017). The Impact of Creative Accounting on the Preparing and Presentation of Financial Statements. *Revista Economica*, 69(4), 129-136.
- Popescu, L., & Nișulescu, I. (2014). Creative accounting versus fraud. *SEA-Practical Application of Science*, 2(3), 5.
- Popescu, L., & Nișulescu, I. (2014). Creative Accounting Versus Fraud. *SEA: Practical Application of Science*, 2(3), 59-64.
- Räty, P., & Virkkunen, V. (2004). *Kansainvälinen tilinpäätöskäytäntö : IFRS-raportointi* (2. uud. laitos ed.). WSOY.
- Shah, A. K. (1998). Exploring the influences and constraints on creative accounting in the United Kingdom. *European Accounting Review*, 7(1), 83-104. <https://doi.org/10.1080/096381898336592>
- Vâlcu, C., Mârț, R. A., & Moroi, C. (2019). The Determining Factors of Creative Accounting. *Ovidius University Annals, Series Economic Sciences*, 19(2), 927-933.

Virallislähteet

Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336

Rikoslaki 19.12.1889/39